УДК 34:316.774

ЄВТУШЕНКО Т.М., провідний судовий експерт Українського науково-дослідного інституту спеціальної техніки та судових експертиз Служби безпеки України
ORCID: https://orcid.org/0009-0002-8170-1986

ПРАВОВІ АСПЕКТИ У ДОСЛІДЖЕННІ ЕКСПЕРТИЗИ ВІДЕО-, ЗВУКОЗАПИСУ У ВСТАНОВЛЕННІ МОВЛЕННЄВИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ

DOI: https://doi.org/10.37750/2616-6798.2025.4(55).346517

***Анотація**. У статті розглянуто роль манери мовлення у мовознавчій експертизі відео- та звукозаписів. Проаналізовано ідентифікацію мовця за фонетичними особливостями. Визначено значення мовної індивідуальності та комунікативних характеристик для встановлення автентичності запису.*

***Ключові слова:** мовна експертиза, манера мовлення, ідентифікація мовця, фонетичний аналіз, аудіоекспертиза, комунікативні ознаки.*

***Summary.** The article examines the role of speech manner in linguistic analysis of video and audio recordings. It analyzes speaker identification based on phonetic features. The significance of linguistic individuality and communicative characteristics in establishing the authenticity of a recording is highlighted.*

***Keywords:** linguistic analysis, speech manner, speaker identification, phonetic analysis, audio forensics, communicative features.*

Постановка проблеми. У сучасних умовах стрімкого розвитку цифрових технологій аудіо- та відеозаписи дедалі частіше стають важливими джерелами доказової інформації у кримінальних, адміністративних та цивільних провадженнях. При цьому якість записів, їх технічна обробка, а також індивідуальні особливості мовлення мовців істотно ускладнюють процес ідентифікації особи та встановлення змістової достовірності висловлювань. Манера мовлення, будучи складним комплексом інтонаційних, артикуляційних, просодичних та лексико-граматичних характеристик, часто залишається недостатньо систематизованою категорією в судово-лінгвістичній практиці. Відсутність єдиного підходу до її аналізу зумовлює труднощі в об’єктивному тлумаченні мовленнєвої поведінки та підвищує ризик експертних помилок.

Таким чином, актуальним є поглиблене дослідження манери мовлення як важливого ідентифікаційного та діагностичного параметра у експертизі відео- та звукозаписів. Необхідно визначити її структурні компоненти, сформувати критерії оцінювання та окреслити методичні підходи, що забезпечують точність, надійність і відтворюваність експертних висновків.

Результат аналізу наукових досліджень. У вітчизняній лінгвістиці питання індивідуальних особливостей мовлення, його фонетичних, просодичних та комунікативних параметрів висвітлено у працях багатьох українських науковців. Вагомий внесок у дослідження фонетичної організації усного мовлення зробили Л.Бєлєхова [6], Н. Тоцька [17], Л. Мацько [11], О. Безпояско [7], які визначають стійкі індивідуальні ознаки вимови, темпу, паузації та інтонації як важливі маркери мовця.

© Євтушенко Т.М., 2025

О. Синявська [15], Т. Симоненко [14], звертають увагу на прагматичні, комунікативні та соціолінгвістичні особливості мовлення, що впливають на формування мовленнєвої манери та її варіативність у різних ситуаціях спілкування.

У галузі судово-лінгвістичної та судово-фонетичної експертизи значущими є праці Т. Возної [8], А. Зелінського, О. Фролової [9], О. Іванова [10], Н. Непийводи [13], які присвячені методам ідентифікації мовця, аналізу структурних параметрів звукового сигналу, оцінюванню достовірності та надійності експертних висновків.

Українські дослідники, зокрема Г. Мацюк [12], І. Черненко [18], досліджують просодичні характеристики мовлення, зокрема темп, мелодику, ритм, акцентуацію та їхню роль у формуванні індивідуального мовленнєвого почерку особи. Роботи С. Єрмоленко та Л. Струганець [16] зосереджені на стилістичних та комунікативних аспектах мовлення, які також формують основу манери мовлення у природних ситуаціях спілкування.

Попри значну кількість праць, у науковому середовищі все ще бракує узгодженої системи критеріїв аналізу манери мовлення саме у контексті судової експертизи відео- та звукозаписів. Більшість досліджень описують окремі характеристики мовлення — фонетичні, просодичні, стилістичні — однак не пропонують цілісної методики інтегрованого аналізу. Це визначає необхідність подальшого систематизування наукових підходів та розроблення уніфікованих методичних рекомендацій для судово-експертної практики.

Метою статті є дослідження особливостей манери мовлення як об’єкта аналізу у процесі проведення мовознавчої експертизи відео- та звукозаписів, а також визначення методів, що дозволяють ідентифікувати мовця та оцінити достовірність мовного матеріалу.

Виклад основного матеріалу. Манера мовлення є одним із ключових показників індивідуальної мовної поведінки людини. У межах мовознавчої експертизи — зокрема під час аналізу аудіо- та відеозаписів — вона виступає важливим джерелом ідентифікаційних ознак мовця, допомагаючи експертам робити висновки про його особистість, соціальний статус, емоційний стан, а іноді й про достовірність запису.

1. Поняття та складові манери мовлення

Манера мовлення — це сукупність індивідуальних особливостей вимови, інтонації, темпу, ритму, гучності, паузування, вибору лексики та граматичних конструкцій. Вона формується під впливом:

- соціальних і регіональних чинників (діалект, соціолект);
- психологічних характеристик (темперамент, рівень емоційності);
- комунікативної ситуації (офіційність, мета спілкування);
- мовного досвіду (освіта, професія, культура спілкування).

У навчальному посібнику «Культура мовлення» І. В. Гарбар та А. І. Гарбар зазначають, що манера мовлення є інтегральним показником культури мовлення, який поєднує технічні (фонетичні) та комунікативні складові [19].

2. Манера мовлення як ідентифікаційна ознака

У судово-фоноскопічній практиці манера мовлення допомагає:

- ідентифікувати мовця серед кількох осіб на записі;
- визначити рівень володіння мовою, що важливо у справах, де фігурує іноземна або регіональна мова;
- оцінити щирість висловлювання (наприклад, наявність ознак нервовості, вагання, агресії);

- виявити можливе редагування або монтаж запису, якщо інтонаційні чи темпові характеристики різко змінюються.

3. Методи дослідження манери мовлення

Фахівці використовують комплекс методів:

фонетичний аналіз (акустичні параметри голосу — частота, тембр, спектральні характеристики);

просодичний аналіз (темп, ритм, інтонаційна структура);

лексико-граматичний аналіз (типові слова, звороти, синтаксичні конструкції);

психолінгвістичний аналіз (емоційне забарвлення, тип комунікативної поведінки).

У сукупності ці параметри створюють мовний «портрет» особи, який має вагоме значення в криміналістиці, медіаекспертизах та конфліктних ситуаціях.

Фонетичний аналіз у дослідженні експертизи звукозапису

1. Теоретичні засади фонетичного аналізу

Фонетичний аналіз посідає провідне місце серед методів судово-лінгвістичних і фоноскопічних досліджень. Його основна мета полягає у виявленні та характеристиці звукових ознак мовлення, що мають значення для ідентифікації мовця, визначення умов запису або встановлення автентичності аудіоматеріалу.

Фонетичний аналіз охоплює дослідження таких аспектів, як артикуляційні особливості звуків, інтонаційні структури, темпоритмічні параметри, наголос, мелодика та паузування. З огляду на це, він є комплексним процесом, що поєднує мовознавчий, акустичний і психофізіологічний підходи.

Під час експертних досліджень розрізняють аудитивний і акустичний рівні аналізу.

Аудитивний аналіз полягає у професійному слуховому сприйнятті мовлення, визначенні його природності, інтонаційного малюнка, типових помилок вимови.

Акустичний аналіз здійснюється за допомогою спеціалізованого програмного забезпечення (Praat, Speech Analyzer, Adobe Audition тощо), що дозволяє вимірювати об’єктивні параметри звуку — частоту основного тону (F_0), форманти голосних, інтенсивність, темп мовлення, паузи та інші показники.

2. Значення фонетичного аналізу у судовій практиці

А.Є. Черниш у статті «Судова експертиза голосу й усного мовлення: теоретико-методологічний інструментарій» наголошує, що адекватно підібрана методологія перцепційного та акустико-фоноскопічного аналізу є вирішальною для точності експертних висновків [20]. Він поєднує мовознавчі та технічні методи, створюючи комплексний підхід до судової експертизи голосу.

У межах експертизи звукозапису фонетичний аналіз виконує кілька ключових функцій:

Ідентифікаційну — встановлення належності голосу певній особі на підставі індивідуально-артикуляційних, темпоритмічних та інтонаційних особливостей;

Діагностичну — визначення технічних і фізіологічних умов запису (наявність шумів, зміни частоти, темпу, емоційного стану мовця);

Контрольно-перевірочну — виявлення можливих ознак монтажу, редагування, спотворення або накладання звукових фрагментів.

Завдяки сукупності цих напрямів фонетичний аналіз сприяє об’єктивному встановленню обставин справи та підвищує достовірність експертних висновків.

Він також забезпечує тісну взаємодію з іншими методами мовознавчого аналізу — лексико-граматичним, семантичним, прагматичним — що у своїй єдності формують цілісну картину мовної поведінки особи на аудіозаписі.

3. Практичне застосування (приклад із експертної практики)

У ході кримінального провадження було надано на дослідження кілька аудіозаписів телефонних розмов. Завдання експерта полягало у встановленні, чи належить голос на записах підозрюваному.

На першому етапі здійснено аудитивний аналіз, під час якого визначено загальні ознаки мовлення: тип вимови, інтонаційний малюнок, темп, манеру говоріння. Особливу увагу приділено артикуляційним рисам — твердості/м'якості приголосних, редукції голосних, характеру наголосу [15] .

На другому етапі проведено акустичний аналіз із використанням спектрографічних методів. Було зафіксовано стабільні параметри частоти основного тону, структуру формант голосних, довжину пауз і динаміку темпу мовлення.

Порівняння результатів обох аналізів дало змогу встановити сукупність індивідуальних ознак, притаманних одному мовцю. Зокрема, виявлено однаковий тип інтонаційного завершення фраз, сталий темп мовлення, схожий розподіл наголосів і специфічну вимову звука [р] із притаманним акцентом.

На підставі комплексного дослідження експерт дійшов висновку про високу ймовірність тотожності голосів на поданих записах.

Такий приклад демонструє практичну значущість фонетичного аналізу для ідентифікації мовців та підтверджує, що методи фонетики мають не лише теоретичне, а й вагоме прикладне значення у сфері судової експертизи [15].

4. Підсумок

Фонетичний аналіз у дослідженні експертизи звукозапису є складним міждисциплінарним процесом, що поєднує знання з мовознавства, акустики, криміналістики та психології. Його застосування забезпечує можливість:

- виявляти індивідуальні ознаки мовлення;
- визначати умови запису;
- перевіряти автентичність звукового матеріалу.

Таким чином, манера мовлення є не лише елементом особистісного мовного стилю, а й важливим доказовим інструментом у мовознавчій експертизі, який дозволяє поєднати фонетичні, лексичні та психологічні характеристики мовлення в єдину систему ознак. Під час експертизи звукозаписів особлива увага приділяється інтонаційним моделям та просодичним параметрам — вони виявляють емоційний стан, ступінь щирості або навмисності висловлювань. У дослідженнях відеозаписів додаються ще й візуальні ознаки комунікації — міміка, жести, поза, які підсилюють мовленнєвий портрет особи.

Таким чином, мовознавча експертиза відео- та звукозаписів є міждисциплінарним процесом, що поєднує методи фонетики, психолінгвістики, семантики та комунікативної лінгвістики.

Висновки. Манера мовлення є унікальним маркером мовної особистості, що дозволяє експертам встановлювати автентичність записів і ототожнювати мовців. Застосування мовознавчих методів у судово-експертній практиці забезпечує об'єктивність і наукову достовірність результатів аналізу.

Проведене дослідження підтвердило, що ідентифікація мовця на основі фонетичних особливостей є обґрунтованим і методологічно перспективним напрямом сучасної мовознавчої та криміналістичної експертизи. Аналіз показав, що індивідуальні характеристики голосу формуються комплексом акустико-артикуляційних параметрів, серед яких провідну роль відіграють тембр, висота та діапазон голосу, інтонаційні контури, темпоритм мовлення, специфічні особливості вимови, а також стійкі артикуляційні патерни. Сукупність цих ознак утворює індивідуальний фонетичний

портрет мовця, який зберігає порівняно високий рівень стабільності навіть за варіативності комунікативних ситуацій.

Отримані результати свідчать, що низка фонетичних параметрів має значний потенціал для диференціації мовців і може бути використана як у межах мовознавчих досліджень, так і в криміналістичній практиці. Водночас ефективність ідентифікації значною мірою залежить від технічних умов: якості аудіозапису, тривалості та репрезентативності мовного матеріалу, а також застосування інструментальних методів акустичного аналізу та порівняння з еталонними зразками.

Таким чином, фонетичні особливості мовлення можуть розглядатися як вагомий індикатор індивідуальних характеристик мовця. Їх комплексне дослідження відкриває можливості для підвищення точності та надійності процедури ідентифікації, а також сприяє подальшому розвитку теоретичних і прикладних аспектів фонетичної експертизи у міждисциплінарному контексті.

Використана література

1. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми. – Полтава: Довкілля-К, 2008.

2. Долинський В.Л. *Фонетичні засоби ідентифікації мовця у судовій експертизі. Проблеми теорії та практики судової експертизи*. 2018. № 1. С. 45–53.

3. Нагорна І. А. Судова фонетика: теорія і практика. Київ: Наукова думка, 2016 137 с.

4. Білодід І. К. Мовна індивідуальність: структура і реалізація. Київ: Либідь, 2011.

5. Кочерган М. П. Вступ до мовознавства. Київ: Академія, 2004.

6. Бєлєхова Л. І. Фонетична структура українського усного мовлення. Київ: Видавництво КНУ, 2012.

7. Безпояско О. К. Основи української фонетики. Київ: Наукова думка, 2005. 183 с.

8. Возна Т. А. Судово-фоноскопічна експертиза: теорія і практика. Київ: Видавництво НАВС, 2018. 226 с.

9. Зелінський А.Ф., Фролова О. М. Ідентифікація мовця за матеріалами звукозапису: методичні підходи. Харків: Право, 2017. 81 с.

10. Іванов О. М. Лінгвістичні параметри аналізу мовлення у судово-експертній практиці. Київ: КНУВС, 2016. 189 с.

11. Мацько Л. І., Сидоренко О. М. Практична фонетика української мови. Київ: ВЦ «Академія», 2014. 212 с.

12. Мацюк Г. В. Просодичні характеристики усного мовлення: теорія та практика аналізу. Львів: ЛНУ, 2015. 161 с.

13. Непийвода Н. Ф. Акустичні параметри мовлення та їх роль в ідентифікації мовця. – Київ: Університет «Україна», 2010. 236 с.

14. Симоненко Т. В. Комунікативні характеристики усного мовлення: міжособистісний аспект. Київ: Логос, 2013. 151 с.

15. Синявська О. В. Індивідуальні особливості мовлення та їх відображення у фоносемантичних характеристиках. Київ: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2011. 210 с.

16. Струганець Л. В. Стиль і норма в українській мові. Тернопіль: Підручники і посібники, 2007. 123 с.

17. Тоцька Н. М. Просодичні параметри мовлення: досвід лінгвістичного аналізу. Київ: КНЛУ, 2014. 196 с.

18. Черненко І. П. Інтонація та її функції в комунікації. Одеса: Астропринт, 2012. 214 с.

19. Гарбар І. В., Гарбар А. І. Культура мовлення. Навчальний посібник. Національний університет кораблебудування ім. адмірала Макарова, 2023. 311 с.

20. Черниш А.Є. наукова стаття «Судова експертиза голосу й усного мовлення: теоретико-методологічний інструментарій». Сумський НДЕКЦ МВС України, 2025.

~~~~~~~~~~~~~~ * * * ~~~~~~~~~~~~~~
~~~~~~~~~~~~~~